

חשש חמור לתפילין פסולות גם בתפילין הנחשבות מהודרות

סי' ל"ב ס"ק קפ"ח. ונראים הדברים דהחיי"א נסתפק דוקא כשהסימון שעשו מבחוץ נעשה לעומת החריצים האמיתיים, אך כשאינם לעומת החריצים האמיתיים כלל לא מהני. וכן אחרונים רבים כתבו דבכה"ג שהחריצים מזוייפים הרי התפילין פסולים. (עיי"ש בזכ"א).

ובימינו מצוי הדבר שמחמת הלחץ שלוחצים על העור בשעת עשיית התפילין נדחקים ארבעת הבתים יחד עד שכמעט אין ניכרים החריצים שביניהם, ולאחר הצביעה כלל לא יהו ניכרים החריצים. ולכן הסופרים המדקדקים נוהגים לחתוך מהעור סביב החריץ כדי להרחיבו ובכך יהו החריצים ניכרים לאחר הצביעה. אולם המכשול מצוי אם הסופר לא מצליח לעשות את החריצים שוים וישרים, ומחמת כן כשעושה את החריצים מבחוץ על הצבע לא מדייק לעשותם לעומת החריצים שמבפנים, וכלל אין ניכרים החריצים האמיתיים שבין הבתים, ובמקרים אחרים חלק מהחריץ החיצוני כנגד החריץ האמיתי וחלקו לא. ולדינא תלוי הדבר כמה מהחריץ מזויף, אם כולו שלא כנגד החריץ האמיתי אין מקום להכשירו. ואם חלק מהחריץ כנגד החריץ האמיתי, הרי שתלוי הדבר אם יש שיעור מספיק בחריץ שנעשה במקום הנכון, והשיעור בזה כפי שיעור הפירוד שצריך בין הבתים.

הנתונים שנשמענו מגדולי הסופרים ('בתים מכער'ס) מצמררים, המדובר באחוזים גבוהים מאוד, מתוך כאלף תפילין שנבדקו נמצאו כ-10 אחוז מהתפילין שהחריצין מזוייפים ופסולים! ועוד עשרות אחוזים שנמצאו מזוייפים בחלקם! התקלה נמצאה גם בתפילין שנרכשו בהון רב, ושנרכשו מסופרים שונים. רבים מהמוסרים לבדיקה גילו - לצערם הנורא - כי מימיהם לא זכו לקיים מצות הנחת תפילין! (בבדיקת תפילין המצויה - בדר"כ לא בודקים מחשש זה של פסול מחמת החריצים, לפעמים מחשש לקלקול הריבוע). למגינת הלב, נושא חמור זה לא זכה עדיין לפרסום מספיק, וכפי המתברר רבים מאיתנו - מחוסר ידיעה - מברכים מידי יום על תפילין פסולות ולא זוכים לקיים מצות תפילין. (במרבית המקרים אם החריצין שבבתים מזוייפים, הדבר ניתן לתיקון ע"י סופר מומחה).

תקציר הנדון: (מתוך הספר 'זכרון אליהו' להגרד"א מורגנשטרן שליט"א והגר"א גיטמן שליט"א ובהסכמת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, עיי"ש שהאריכו בנדוני הסוגי' ופרטי הדינים בזה, תקציר זה נכתב לפי הבנת הכותב בלבד, ונועד לעורר את לב המעיינים).

בברייתא במנחות לד: מבואר שצריך שיהא ניכר מבחוץ ההבדל שבין הבתים בתפילין של ראש ז"ל הברייתא "ואם אין חריצן ניכר פסולות". ופירש"י שם "ואם אין חריצן. החריץ שבין כל בית ובית אם אינו ניכר מבחוץ פסולה כגון אם עשה מחיצות הבתים מבפנים ואין חריץ ניכר מבחוץ". וכך פסק הרמב"ם בפ"ג מתפילין הי"א דצריך שהיא החריץ ניכר כדי שיהו הארבעה ראשיו נראין לכל. וכן נפסק בשו"ע סי' ל"ב סעי' מ'. [יסוד דין זה משום שדין פירוד הבתים מצריך פירוד מוחלט הניכר עד לבחוץ]

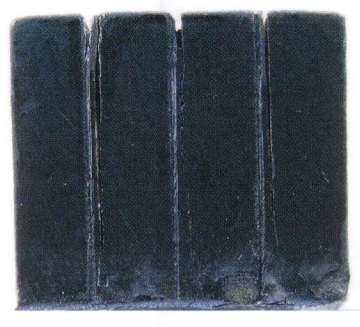
והנה דנו האחרונים במה שהיה מצוי בזמנם שע"י דבק או צבע לא היו ניכרים החריצין שבין הבתים, ומשום כך היו הסופרים עושים סימן חריצים על הצבע מבחוץ כנגד החריצים האמיתיים. והחיי"א כלל י"ד סעי' י"ד כתב דצ"ע אם להכשיר אפילו בדיעבד תפילין שכאלו, והביאו המ"ב

אזהרה!

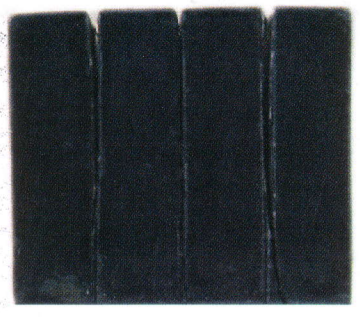
בדיקת זיוף החריצים מלאכה עדינה ורגישה היא עד מאוד, ודורשת מומחיות יתירה שרק מעטים בקיאים בה, וזאת בשני הביטים; א) בבדיקת החריצים, כדי להבחין בזיוף דרושה מומחיות יתירה, ב) במקרה ואכן החריצים מזוייפים ניתן לתקן זאת בצורה די פשוטה, אולם גם לזאת נדרשת מומחיות יתירה שאין כל הסופרים בקיאים בה. ה'בתים מכער'ס' מתארים שרבים רבים שבאו לבדוק את זיוף החריצים מתוך חוסר ידיעה פשוט פסלו את הבתים באופן בלתי ניתן לתיקון. ומשום כך הן לבדיקה והן לתיקון זיוף החריצים - יש להקפיד ללכת דוקא למומחים ידועים בתחום זה.

דוגמא לתפילין שנראו כשרות ומהודרות ולבסוף נמצאו
 החריצין מזוייפין.
 (התופעה מצויה גם בתפילין שנקנו אצל סופר יר"ש ונראות
 מהודרות וכשרות אך בבדיקה נמצאו מזוייפות.)

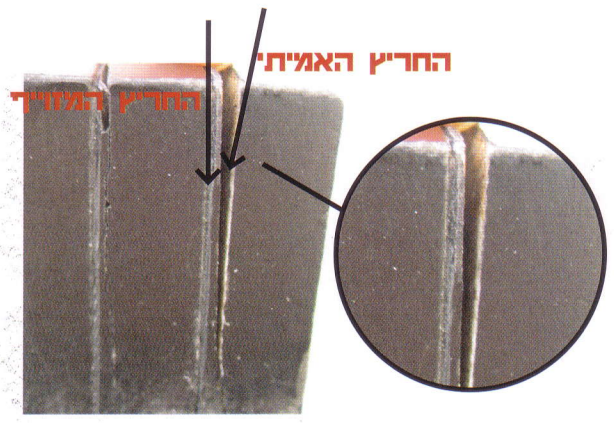
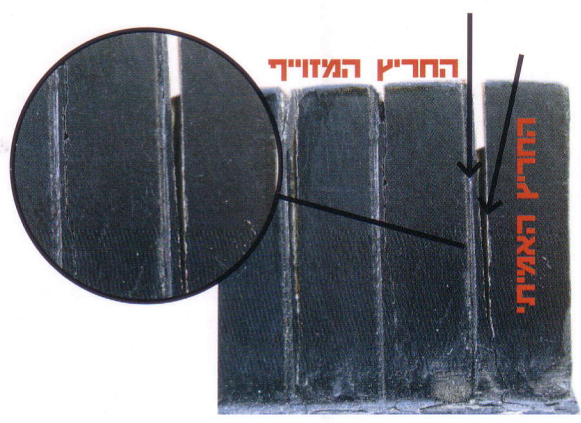
**התפילין מאחור
 (מצד המעברתא)**

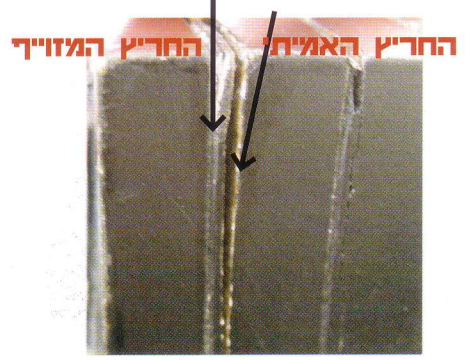
קידמת התפילין

התפילין
 שהובאו
 לבדיקה:

תוצאות
 הבדיקה:

זהירות! "קרקפתא דלא מנח תפילין", זה חלילה אתה!

יפה אך לא כשר

בראשי הבתים למעלה כדי שיהא ניכר בזה שיש כאן ארבעה בתים נפרדים, הרי הוא כשר, דאפילו אי נימא דדל מהכא שאר החרץ שמזויף, הרי הוא כשר בדיעבד.

גם הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א ב"ביאור הסופר" (על הספר "קסת הסופר") כותב: "וא"כ פשוט דהאומנים שעושים חריצים מדומים, וההבדל והחרץ האמיתי שבין בית לבית אינו נראה כלל, דמכשילין בזה את הרבים. אמנם הא דנפסל אפילו בדיעבד, היינו דווקא אם כל החרץ מלמעלה עד למטה הוא מזויף, אבל מה שמצוי שבהתחלה הבתים שווים, ורק למטה בחלק התחתון מתחיל הבית להתרחב או להתקצר, וכדי שיראו הבתים שוין ממשכיכים את הקו החרץ ביושר כלפי מטה, בזה אינם נפסלים בדיעבד, שהרי קיי"ל דאף אם אין החרץ מגיע עד התפר כשר".

ב"זכרון אליהו" מפורטים האופנים לבדיקת התפילין (גסות) האם החריצים מזויפים.

א. בתפילין שיש חוט התפירה שעובר בין הבתים והחוט אינו נכנס ממש במקום החרץ, מוכח שאין החרץ עומד כנגד החריצים שבין הבתים מבפנים, דהא החוט עובר בחריץ שבין המחיצות מבפנים (ומ"מ אף כשהחוט נכנס ממש בחריץ, אינו מוכרח שהחרץ הוא במקום הנכון, דמצאנו כבר שעשו חור בעור ממש והכניסו דרך שם החוט).

ב. וכן במקום שרואים שאין החרץ בצד הבית מתאים עם החרץ שע"ג הבית מלמעלה, בהכרח שיש כאן זיוף בחריץ.

ג. אם יש סדק ליד החרץ הנראה, יש לחשוש שהחרץ האמיתי מכוסה בצבע והחרץ הנראה הוא שלא במקום הנכון.

ד. ועוד יש לבדוק במקום שנגמר החרץ בין הבתים למטה ע"י התיאור, אם ניכר סדק על התיאור שאינו מתאים עם החרץ הניכר בין הבתים, יש מקום לחשוש שהחרץ מתחיל מכנגד הסדק, דכשעושים התיאור ממשכיכים העור מהבתים ומתערבבים בעובי התיאור...

...הרב י.ל.ש. שעורר את הנושא אף סיפר לנו, שכאשר הלך להתיעץ עם פוסקי הלכה חשובים, נאמר לו באופן מפורש וברור, שעליו להחליף את התפילין. "לגבי העבר, לא רצו להשיב לי, ככל הנראה כדי שלא לשבור את רוחי, אבל הם אמרו לי במפורש, שלצערם הדבר נפוץ מאוד".

הרב י.ל.ש. גם פנה בענין אל הרב יעקב כהן שליט"א, בעל מלאכה מפורסם מירושלים לעשיית בתים שסיפר לו, כי הגיעו אליו מקרים רבים כאלו, ובהם גם של תלמידי חכמים חשובים ומפורסמים בשנות ה-50 לחייהם, שגילו לצערם ולכאבם הגדול, שהחרץ היה מזויף. "מדובר בתופעה נרחבת ביותר, ותקוותי, שבזכות הפרסום שתנתנו לכך, ימנע מכשול מרבים מאוד. הצער הגדול שלי ליווה אותי כל הזמן, אבל לפחות אני מתנחם בכך, שאולי מאחרים אוכל למנוע את אותו צער, ובעיקר את הדבר הנורא, בו אנשים ממש לא מניחים תפילין".

כתבתו של ב. רבינוביץ שהתפרסמה לפני כשנה במוסף יתד נאמן

בקריית ספר, שקיבל המלצה חמה מרבי העיר "לסמוך עליהם ללא פקפוק". בתחילת השיחה הארוכה שקיימנו אם הרב מ.מ. שליט"א הוא הפתיע אותנו כשסיפר, שהוא בעצמו נכשל בענין זה לפני מספר שנים, כשכבר היה בגיל 40, אז התברר לו לתדהמתו, שהתפילין שלו היו פסולין אף בדיעבד. לאחר מכן סקר בפנינו את תהליך ייצור הבית של תפילין של ראש, שלפי דעת כל הפוסקים, צריכים להיות החריצים שבין ארבעת הבתים נכרים גם לאחר צביעת הבתים, ודין זה מעכב אף בדיעבד.

"מה שקורה בפועל הוא, שבדרך כלל מאחר והבתים מהודקים היטב זה לזה ולאחר מכן אף צובעים את הבתים, הרי שהחריצים אינם ניכרים. במקומות שמקפידים, נוהגים להשאיר חתיכת פח דקיק בין בית לבין, ומוציאים אותם לאחר הצביעה, ובדרך זו החריצים המקוריים והאמיתיים הם אלו שנראים גם מבחוץ", אומר לנו הרב מ.מ. שממהר להדגיש בפנינו, שלא כך המצב ברוב המפעלים בארץ בהם מייצרים בתים.

"כפי שאמרתי, בדרך כלל על-ידי הלחץ שלוחצים על העור בשעת עשיית התפילין, נדחקים ארבעת הבתים יחד, ואחרי שצובעים את הבתים, לא מכירים ולא רואים את החריצים ביניהם. מה שהם עושים בשלב הזה, הוא שעושים חריצים מבחוץ. כל עוד עושים את החריצים החדשים מול החריצים האמיתיים מבפנים, הרי שאין בכך שום בעיה, אבל קורה לעיתים קרובות מאוד, שלא הצליחו לעשות את ארבעת הבתים שווים וישרים ברוחב (שיש בזה משום הידור אבל לא מעיקר הדין ב.י.ר.). וכדי שזה ייראה מבחוץ שווה וישר, עושים למעשה ארבעה חריצים חדשים ושווים, כך שמבחוץ לא נראים כלל החריצים הנכונים שבין הבתים".

מדוע הם עושים זאת? שאלנו. תשובתו של הרב מ.מ. פשוטה מאוד. "הם לא עושים את זה מתוך זדון ורשעות, אלא הם מודעים לכך, שאנשים רוצים שזה ייראה יפה, שווה וישר. בעלי המפעלים עושים את הכל כדי שהבתים יהיו יפים, אבל הם לא מבינים, שבדרך זו הם למעשה פוסלים את התפילין. ברגע שארבעת הבתים לא יצאו שווים ברוחבם, או שיצאו עקומים, הם מכסים את החריצים האמיתיים בצבע, ויוצרים עם סכין חריצים חדשים, חיצוניים, שהם לא כנגד החריצים האמיתיים".

הרב ב. מצוי בפנינו את הספר "זכרון אליהו" שכתב הגאון רבי דוד אריה מורגנשטרן שליט"א, אשר זכה להסכמתו של מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א בו כתב את הדברים הבאים: "והנה במקום של החרץ נעשה שלא במכוון כנגד החרץ מבפנים, אין להכשיר את הבתים, דלא מבעי לדעת המחמירים הנ"ל שפסלו להדיא בבה"ג, אלא אפילו לדעת החיי אדם שהניח דינו בצ"ע, מ"מ נראה דבכה"ג שהחרץ נעשה במקום אחר שלא כנגד החרץ מבפנים, גם החיי אדם מודה שאינו כשר".

"אך בתפילין שרק חלק מהחרץ עשוי בטיח או בגלאנץ או שהחרץ בעובי עור הבית שלא במקום הנכון, נראה דאם יש שיעור בחריץ הנעשה במקום הנכון כנגד המחיצות שבפנים

הבשורה המרה שקיבל, לא הותירו אותו שווי נפש. הצער והכאב היו גדולים מנשוא. מאז נכנס לעול תורה ומצוות והחל להניח תפילין, כבר מסר את התפילין לבדיקה כמה פעמים, אך מעולם לא גילו הבדקים שהתפילין שלו פסולין אפילו בדיעבד.

הם לא גילו, מאחר שורבם המוחלט של מכוני הסת"ם גם לא בודקים זאת, אלא אך ורק אם הם מקבלים בקשה מפורשת לנצב את הבדיקה המיוחדת.

הבעיה כמעט ואינה ידועה. אך משיחות שקיימנו עם מומחים בתחום הסת"ם ואחד מבעלי המכוני שמקום מושבו בקריית ספר אומר לנו בנחרצות, כי אלפי יהודים המקפידים קלה כבחמורה, נמצאים בהגדרה הנוראה של "קרקפתא דלא מנח תפילין".

בימים אלו של חודש אלול, בו מקיימים רבים את מנהג ישראל לבדוק את התפילין בחודש הרחמים והסליחות, אנו חושפים לראשונה את אחת התופעות החמורות בענף הסת"ם. לא מדובר בתופעה נרחבת ביותר, כאשר מרבית המפעלים בהם מבינים את ה"בתים" לתפילין, לא רק שאין מקפידים על הלכה ברורה ופסוקה, אלא אף מטשטשים את המציאות. העיקר שהתפילין יהיו נאים ויפים, אך את הדבר המרכזי והמהותי כשרות התפילין מניחים הצידה ובכך מכשילים את הרבים.

מי שעורר אותנו לנושא, הוא הרב י.ל.ש. אמנם כבר חלפו מספר שבועות מאז גילה שהתפילין שלו פסולין אך עד עצם היום הזה הצער והכאב ממשכיכים לדקור את מעמקי ליבו. והוא לא ישב בחיבוך ידיים. במקום מגוריו, בקריית ספר, מיהר לפרסם מודעות בהן עורר על הענין. לפחות, אמר לעצמו, יצליח להביא אנשים שהולכים לקנות תפילין עבור בנייהם, שהתפילין יהיו כדת וכדין.

תחת הכותרת "לאפרושי מאיסורא" כתב: "מדיני התפילין צריך שיהיו ארבעת הבתים של ראש ניכרים מבחוץ. לפיכך צריך להשאיר חריצים מבחוץ כנגד בית המחיצות שמבפנים. אך מצוי שהחריצים שרואים מבחוץ בגג הבית, אינם מכוונים כנגד בית המחיצות שבפנים, והוא לעיכובא!

"בתמונות שלפניך (תמונה של התפילין של הרב י.ל.ש) החרץ האמיתי בראש הבית יצא עקום, וכדי ליפות את הבית שכל החריצים יהיו ישרים, סתם הסוחר מקום החרץ האמיתי, ועשה חריץ חדש ישר, כדי ליפות את מראה הבית שלא במקום החרץ הנכון! אבא יקר! לפני קניית תפילין לבנדך, הזהר מאד לקנות דווקא מסוחר ירא שמים שידוע את ההלכות היטב ותברר היטב מיהו העושה כל שלב ושלב בתפילין. את התפילין שלי מסרתי לבדיקה אצל הרב מ.מ. שליט"א כאן בקריית ספר, והוא מצא את הבעיה. שאלנו את גדולי הרבנים בתחום הזה, האם זה כשר בדיעבד או חלילה פסול לגמרי, ואכן התשובה היתה, שלפי הרבה פוסקים זה פסול אפילו בדיעבד! ולצערם הבעיה קיימת בשוק וצריך להזהר בזה מאוד!"

הרב י.ל.ש. פנה גם לכותב השורות, וביקש שנעורר את הענין. פנינו למכון "כתב סופר"

המכתבים שפורסמו בעקבות התגלית

בעקבות החריצים המזויפים בתפילין

בתפילין של ראש ארבעה בתים ועליהם להיות "פרודות" והחריצים ביניהם ניכרים. שנים רבות ידועה בקרב המצויים בתחום בעיית זיוף החריצים, כדי ליפות ולהשוות ארבעת הבתים. במשך השנים הוזנח הטיפול בחריצים המזויפים אף בקרב מומחים לתיקון בתים, מחמת מורכבות התיקון והחששות ההלכתיים הנלווים.

בתקופה האחרונה חלה התעוררות בנושא ורבים החוששים לכשרות התפילין בדקו בעצמם או שמטרו את התפילין לבדיקה, לפעמים לשאינם מומחים. כתוצאה מכך תפילין רבות נפגמו, חלקן באופן חסר תקנה. על כן ראינו לעורר כמה נקודות חשובות אודות בדיקת חריצים.

א. הבדיקה חייבת להיעשות ע"י מומחה בעל ניסיון בבדיקת חריצים. לא כל מי שעוסק בתיקון תפילין הוא מומחה לתחום ספציפי זה.

ב. קודם הבדיקה חובה למדוד את ריבוע הבתים, וכן יש לומר "לשם קדושת תפילין" משום שלפעמים הכנסת הסכין מרחיבה את הבתים ומעמידה הבתים בריבוע, וזה צריך להיעשות לשמה. ולפעמים הבתים מתרחבים עד שאינם ריבוע וצריך אח"כ לתקן.

ג. הסכינים המיועדים לבדיקה צריכים להיות מותאמים במיוחד כדי שלא לפגום בבתים (גם הסכינים המנפיעים בספרי זכרון אליהו עמודים נג"נה אינם מתאימים והם לדוגמא בלבד).

ד. קודם הבדיקה יש לברר אם יש דבק בין הבתים בשליש התחתון באמצע (כשר לכתחילה לפי הביאור הלכה). אם התפילין מודבקות בשום אופן אין להכניס סכין ולפתוח ההדבקה משום שדבר זה פוגם בוודאות בריבוע (ועלול אף לגרום לקרע בדופן שלעתיים פסול) והתיקון מורכב מאוד ויצריך הכנסת דבק סינטטי (ולא דבק בהמה העבה יותר) גם בשליש האמצעי, כך שהבתים כשרים רק בדיעבד.

ה. הכנסת הסכין צריכה להיות בעדינות מלמעלה ואח"כ מהצדדים, (במקרים בהם נדרשת הפעלת כוח, חובה להגן מלחצים על הרפנות של השיניים שלא יפגם הריבוע).

ישנם מספר חששות ומכשולות נוספים ועל כן החרוש שהחריצים מזויפים יתיעץ עם מומחה קודם הבדיקה (ובחור ישיבה חייב לשאול את אביו אשר השקיע ממון רב בתפילין ובשום אופן לא ימסור את התפילין לבדיקה על דעת עצמו). כדי למנוע מכשולות בעתיד, ראוי שכל מי שקונה תפילין שיבקש מעושה הבתים שיראה לו שהחריצים אינם מזויפים ושהבתים פרודות.

בברכה, אליהו ראובן גיטמן
ממחברי ספר זכרון אליהו

בעקבות החריצים המזויפים בתפילין - 2

לאור התגובות הרבות למכתב משבוע שעבר, ועקב דרישה ציבורית, ננסה להצביע על הגורמים שביכולתם לתרום למיגור תופעת החריצים המזויפים בתפילין של ראש.

בעלי מפעלים ועושי בתים (בתים מאכעריס) רבים, מוסרים את התפילין לאחר ריבוע כשהן עדיין לבנות לאומן המתמחה בנימור וצביעה, כאשר הדרישה מהאומן היא מוצר מוגמר ויפה. האומן יודע שאם לא יעמוד בציפיות, יש אומנים אחרים בשוק.

על כן פעמים רבות (לעיתים מחוסר ידיעה הלכתית), כאשר אין רוחב ארבעת הבתים שווה או שאחד החריצים אינו ישר, האומן מזייף חריצים. מקום החריצים האמיתי נסתם בצבע או טיח ומבחוץ משרטטים בסכין חריצים יפים אך מזויפים.

לעיתים זיוף זה נעשה בשוגג משום שארבעת הבתים לחוצים זה לזה בכוח (ולפעמים אף מודבקים) והשיוף והצביעה שוב ושוב מטשטשים את מקום החריצים האמיתי, כך שלפעמים השרטוט של מקום החריצים אינו מדויק, והרי ההלכה היא שהיכר חריצים צריך להיות בדיוק במקום האמיתי. (וכדי להימנע מטעות זו על הצובע לסמן את מקום החריצים שוב ושוב לאחר כל צביעה ושיוף).

במקרים רבים חריץ מזויף פוסל את הבית אף בדיעבד, כגון אם חריצי הגג והחלק העליון של הדפנות מזויפים, ובכל אופן חריץ מזויף אפילו בחלקו אינו לכתחילה וודאי שאינו מהודר. חמור מכל הוא שאף ועדי הכשרות שאמורים לפקח על כשרות התפילין, אינם מפקחים על הגימור והחריצים (וכן אין פיקוח על ההדבקה שלא תהא יותר מהשליש התחתון ובאמצע), מבחינתם הפיקוח מסתיים כאשר התפילין לבנות ומרובעות. אם יש מי שמפקח על הנ"ל לא עליו תלונתו.

כך שכבואנו לתקן פרצה זו עלינו לדרוש:

א. מועדי הכשרות, שירחיבו את הפיקוח גם לתחום הדבק בין הבתים, הצביעה והחריצים (וריבוע הבתים אחר בבדיקת החריצים).

ב. מהאומנים הצובעים, שלא יכנעו לדרישות השוק על חשבון ההלכה.

ג. מבעלי המפעלים ועושי הבתים, שיפנימו כי ללא "זה ק" ליי" (ההלכה) אין כל ערך ל"ואנהו" (היופי החיצוני).

ד. מציבור רוכשי התפילין, שידרשו בעת קבלת התפילין לראות בעיניהם שהחריצים אינם מזויפים, על ידי החדרת כלי מתאים בין החריצים ובדיקה היכן נפתח החריץ (ובזאת נרויח גם בבדיקה שהבתים אינם מודבקים באופן האסור).

בברכה, אליהו ראובן גיטמן
ממחברי ספר זכרון אליהו

פרסום ענין חמור זה נעשה ע"י אחד שגילה לאחר שנים רבות כי תפיליו היו פסולים, ובכדי להציל אחרים ממכשול חמור זה מתפרסמים כאן הדברים. (המכתבים מתפרסמים כאן ברשותו האדיבה של הרב גיטמן שליט"א)